

Vodík

Historie

1671 – Robert Boyle – uvolnění vodíku
rozpuštěním Fe v HCl nebo H_2SO_4

1766 – Henry Cavendish – podrobný popis
vlastností

1932 – H. C. Urey – objev deuteria

**1934 – M.L.E. Oliphant, P. Harteck
a E. Rutherford** tritium získáno
bombardováním deuteria

Vlastnosti vodíku

Nejlehčí prvek i nejlehčí plyn

Vyskytuje se hlavně ve sloučeninách (voda a uhlovodíky), volný pouze v horních vrstvách atmosféry a v ropných plynech

Izotopy

^1H protium

^2H deuterium (D, obsah 0,016 hmotn. %)

^3H tritium (T, radioaktivní, $t_{1/2} = 12,4$ roku)

Vlastnosti vodíku

Deuterium

těžký vodík, význam jako moderátor v jaderných reaktorech (těžká voda, b.v. 104 °C), velký význam v budoucnosti jako jaderné palivo při jaderné syntéze

Tritium

vzniká jadernými reakcemi (reaktory, jaderné bomby, horní vrstvy atmosféry)

Vlastnosti vodíku

	H ₂	D ₂	T ₂
Bod tání [K]	13,96	18,73	20,62
Bod varu [K]	20,39	23,67	25,04
Kritická teplota [K]	33,19	38,35	40,6
Kritický tlak [MPa]	1,315	1,665	1,834

Vlastnosti vodíku

Molekula H_2 velmi malá, proniká různými materiály, vazba stabilní, proto je vodík relativně málo reaktivní

Přímá reakce

s F_2 i při $-240\text{ }^\circ\text{C}$

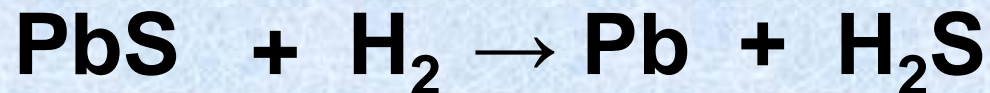
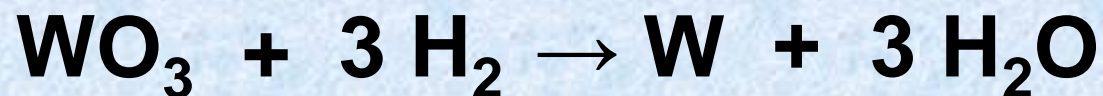
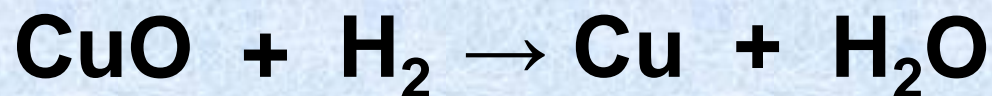
s O_2 nebo Cl_2 až po iniciaci (zapálení, katalyzátory, např. Pt čerň)

s N_2 až při $400\text{ }^\circ\text{C}$ (výroba amoniaku)

Vlastnosti vodíku

Redukční vlastnosti

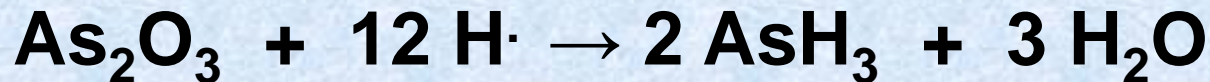
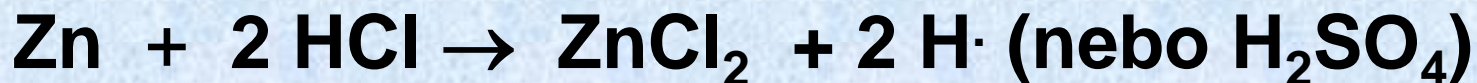
s oxidy a sulfidy kovů

Atomární vodík

Velmi silné redukční vlastnosti

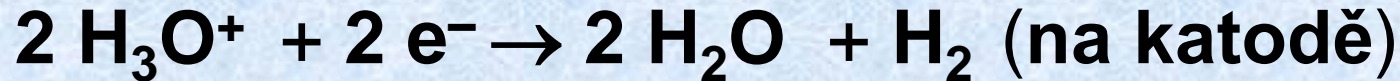
vzniká při průchodu molekuly vodíku elektrickým obloukem nebo při reakci kovu s kyselinou ($t_{1/2} = 0,3 \text{ s}$)

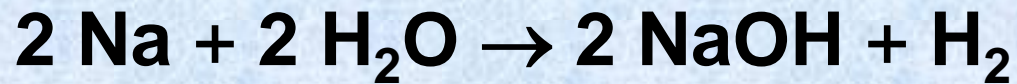

Příprava vodíku

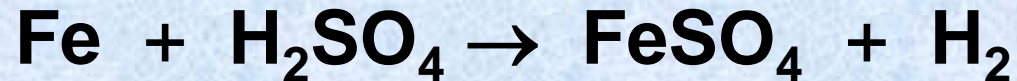
- **Elektrolýza vody**

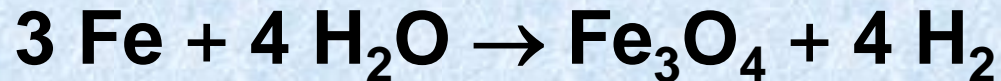
- **Reakce alkalických prvků s vodou**

- **Reakce neúšlechtilých kovů s neoxidujícími kyselinami**

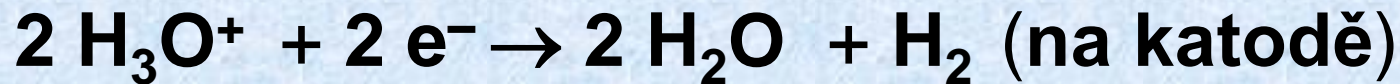

- **Reakce neúšlechtilých kovů s vodní parou**

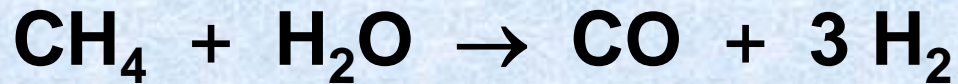

Výroba vodíku

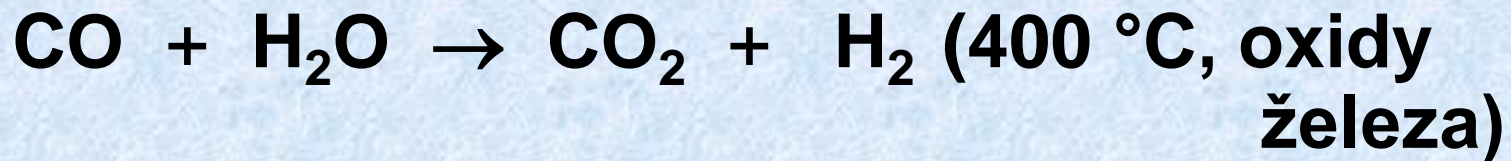
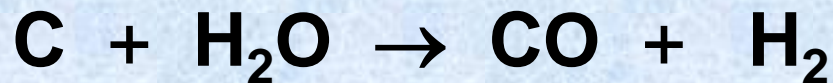
- **Elektrolýza solanky** (vedlejší produkt vedle Cl_2)

- **Štěpení krakovacích plynů** (900 °C, Ni)

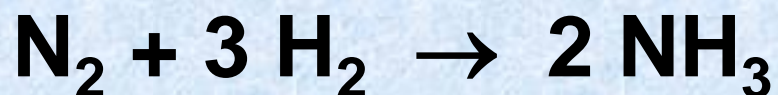

- **Výroba vodního plynu**

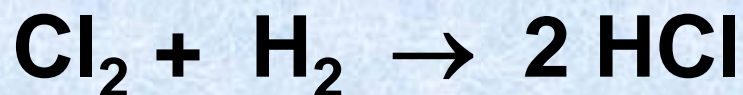

Využití vodíku

- **Výroba amoniaku**

- **Výroba chlorovodíku**

- **Chemické výroby**

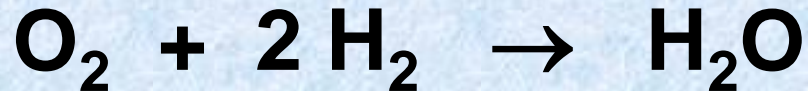
organická chemie, potravinářství

hydrogenace nebo hydroformylace

($\text{CO} + \text{H}_2$)

Využití vodíku

- Autogenní řezání

- Výroba kovů

velmi čisté kovy W, Mo

- Palivo pro spalovací motory
- Palivové články

ALKALICKÝ PALIVOVÝ ČLÁNEK

Elektrický proud

Přívod vodíku

Přívod kyslíku

H_2

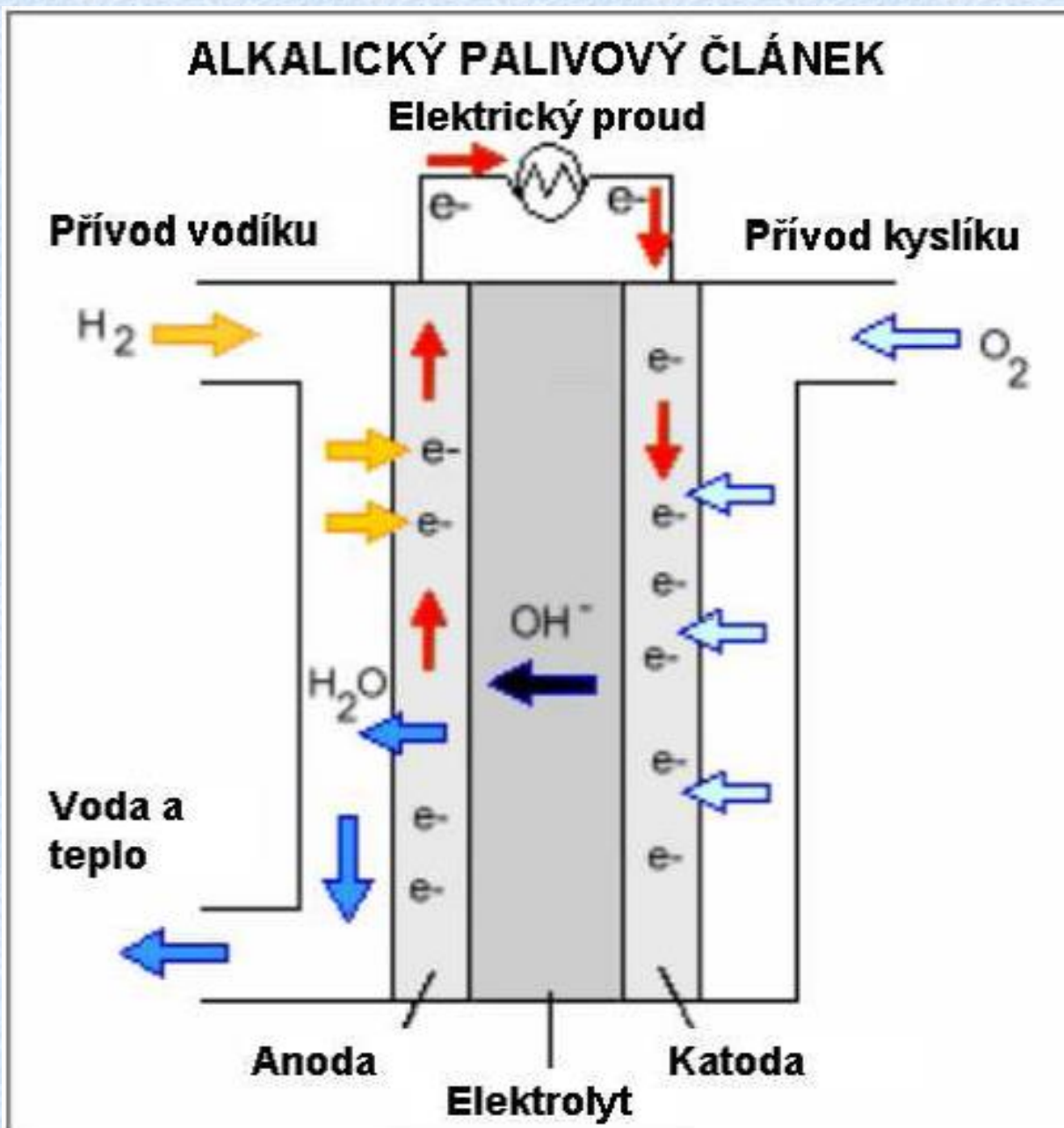
O_2

Voda a teplo

Anoda

Elektrolyt

Katoda

Hydridy

**Binární sloučeniny vodíku se silně
elektropozitivními kovy**

jediné sloučeniny s vodíkem H^-

**LiH – při elektrolýze taveniny se H_2
vylučuje na anodě**

výroba přímou syntézou z prvků

Hydridy

Hydridy alkalických kovů a kovů alkalických zemin

Dobře definované sloučeniny, průmyslově se vyrábějí ve značném množství pro redukci v nevodném prostředí

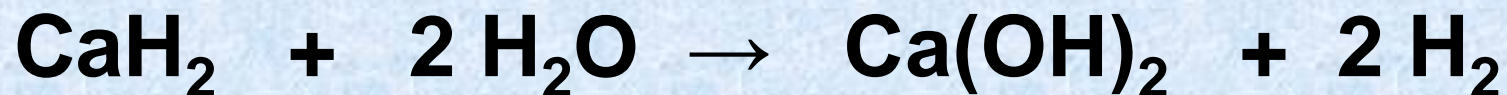
Pevné iontové látky, poměrně stabilní mimo reakce s vodou

Hydridy

LiH, NaH, CaH₂

hydridokomplexy

LiAlH₄, NaBH₄

Hydridy

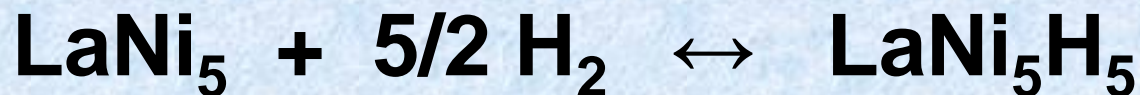
Hydridy přechodných kovů

většinou nestechiometrické sloučeniny,

vodík se rozpouští jako hydrid, který je intersticiální, nejlépe rozpouštějí vodík

Pd (až 800 x objem H₂), Pt, Ni a La

hydrogenační katalyzátory, vodíkové baterie

Kovalentní hydridy

malý rozdíl elektronegativit, nelze mluvit
o klasickém hydridu (s aniontem H^-)

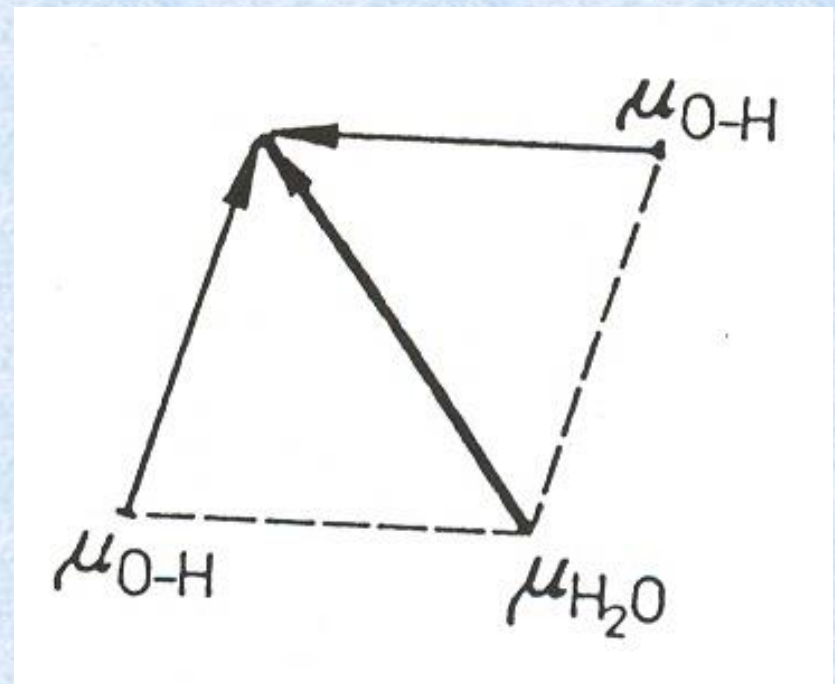
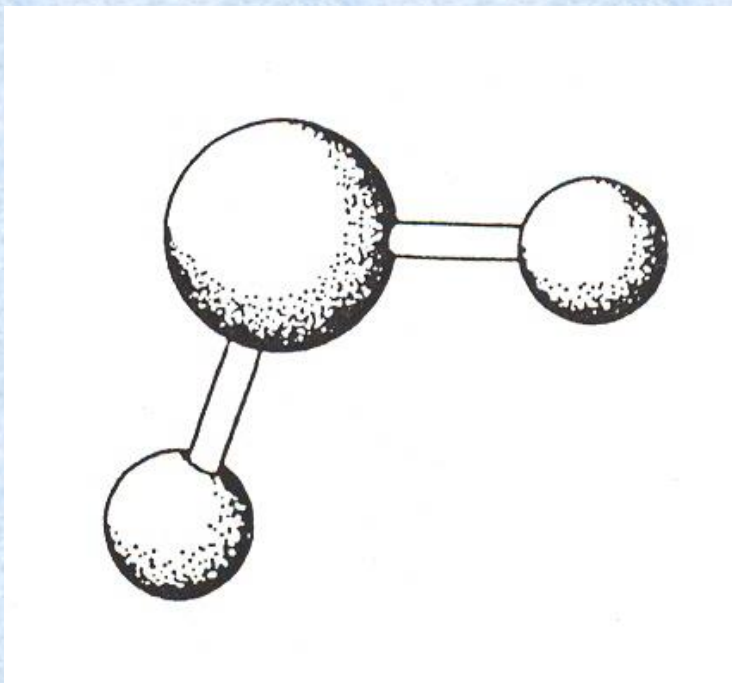
typické kovalentní sloučeniny
s definovanými molekulami

silany, borany

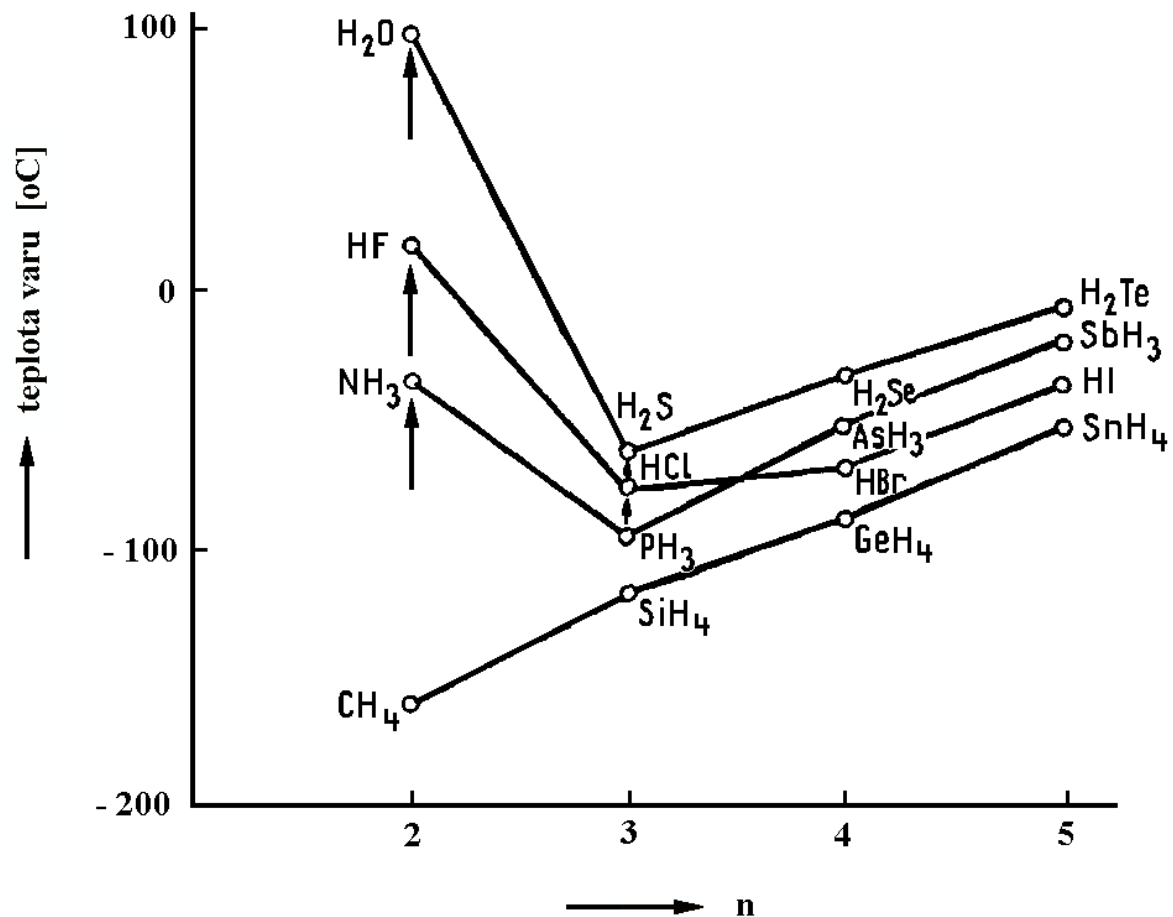
AsH_3 , PH_3 , SnH_4 , H_2Te

Voda

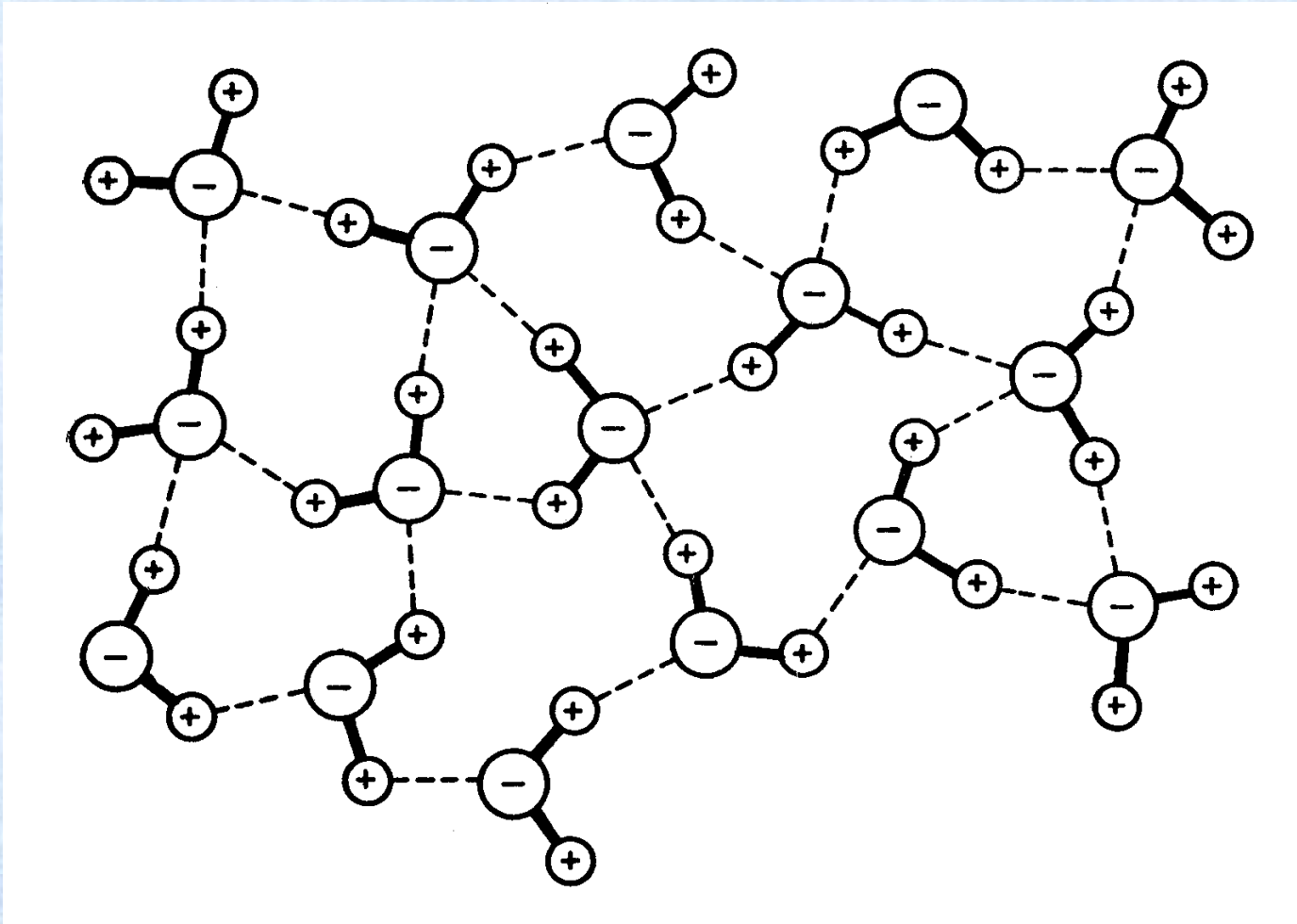
lomená molekula, kovalentní polární vazby
H – O (rozdíl elektronegativit 1,3), úhel
 $104,5^\circ$, dipólmoment $6,12 \cdot 10^{-30} \text{ C m}$
(HCl $3,57 \cdot 10^{-30} \text{ C m}$)

Teplota varu vody

Intermolekulární můstky ve vodě (jak v kapalném, tak v pevném stavu)

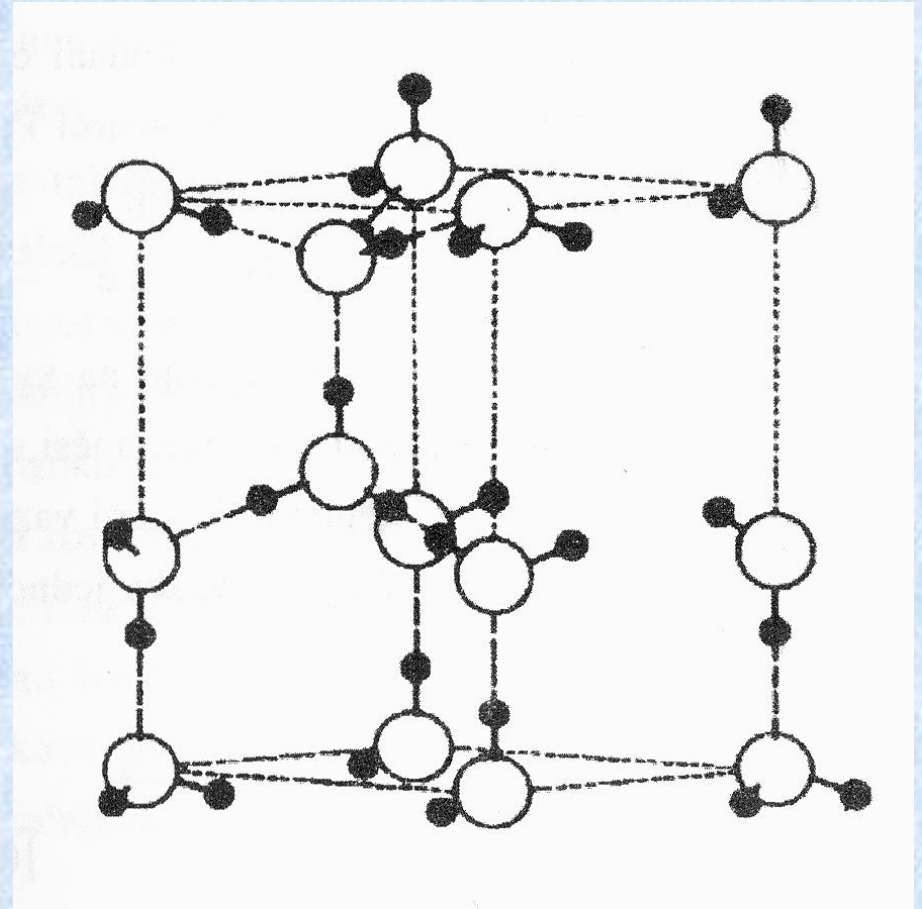
Led I

**hustota nižší než kapalná voda, souvisí
s anomálií hustoty vody, při nižších
teplotách nebo vyšších tlacích dalších
8 krystalických forem**

Led I

O – H 0,101 nm

O ··· H 0,175 nm

Voda v přírodě

slaná voda moře a oceány	97,3 %
polární ledovce	2,0 %
spodní voda	0,6 %
zbytek (neslaná jezera, řeky)	0,1 %

Hlavní příměsi: hydrogenuhličitany, chloridy a sírany Na, Ca, Mg, Fe a Mn, pevné nečistoty, organické látky

Použití vody

- **pitná voda (optimální obsahy Ca, Mg a Na)**
- **technická voda (co nejnížší obsahy příměsí)**
- **voda pro vysokotlakové kotle**
čistota 99,999998 % (0,02 ppm nečistot)

Tvrdá voda

- sráží mýdlo
- jejím vařením vzniká tzv. kotelní kámen
- je nevhodná pro praní a průmyslové účely

Tvrdost vody je způsobena rozpuštěnými solemi Ca^{2+} a Mg^{2+}

Přechodná (karbonátová) tvrdost vody (TK)

rozpuštěné hydrogenuhličitanu $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$
a $\text{Mg}(\text{HCO}_3)_2$, zahříváním se rozkládají
a vylučují se sraženiny CaCO_3 a MgCO_3
(popř. $\text{Mg}(\text{OH})_2$)

Trvalá (nekarbonátová) tvrdost vody (TN)

ostatní rozpustné vápenaté a hořečnaté soli

Celková tvrdost vody (TC)

součet obou tvrdostí $TC = TK + TN$

Kvantitativní vyjádření mmol dm^{-3}

stupně německé ($^{\circ}\text{N}$): 1 $^{\circ}\text{N}$ odpovídá 1 mg
CaO (0,87 mg MgO) ve 100 ml vody

Podle tvrdosti rozlišujeme vodu měkkou
(0 – 8 $^{\circ}\text{N}$) a vodu tvrdou (nad 8 $^{\circ}\text{N}$)

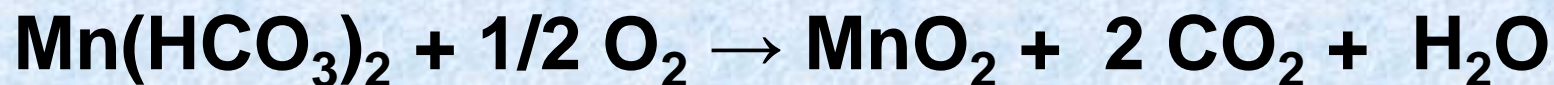
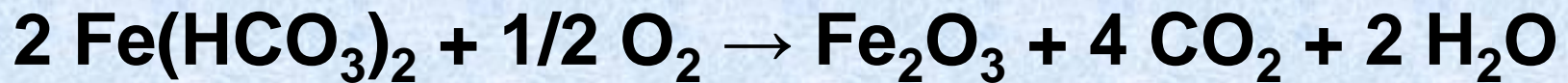
Čistění vody

Odstranění plovoucích příměsí

**vyvločkování přidavkem solí Al^{3+} a Fe^{3+} a poté
filtrací**

Odstranění solí železa a manganu

**soli Fe^{2+} a Mn^{2+} se převedou provzdušňováním
na nerozpustné oxidy, které se odstraní
následnou filtrací**

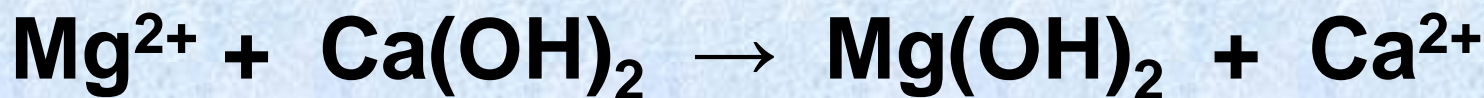
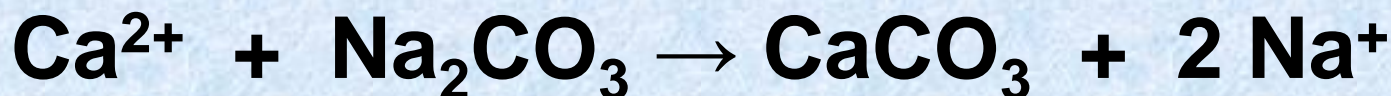
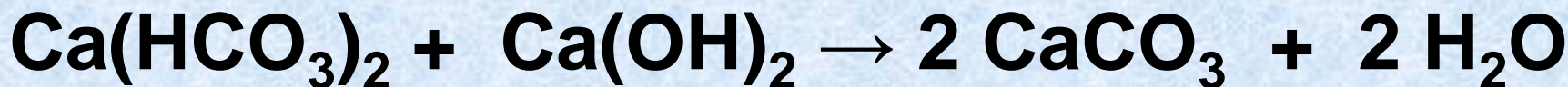
Změkčování vody

převedením rozpustných solí na nerozpustné (vysrážením) a odfiltrování sraženiny, maskováním nebo iontovou výměnou

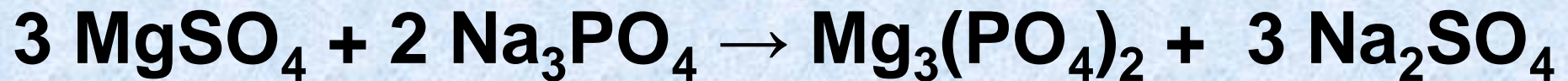
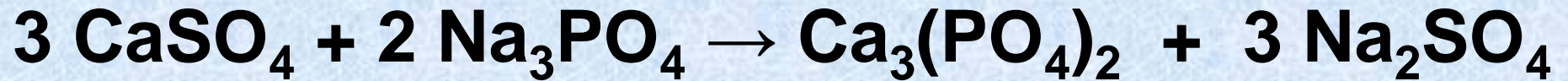
1) varem

jen hydrogenuhličitany

2) sodou a vápnem

3) fosforečnanem sodným

4) komplexony

Tvorba rozpustných, ale inertních chelátů

Ca^{2+} a Mg^{2+}

5) iontoměniče

a) katexový způsob

**výměna kationtů Ca^{2+} a Mg^{2+} z vody
za ionty Na^+ (popř. H^+) na katexech**

b) demineralizace

**postupně katexy a anexy, úplné
odstranění kationtů a aniontů**

Výroba čisté vody

1) destilace

2) iontově výměnné techniky

katexy a anexy

3) reverzní osmóza

**hyperfiltrace, výroby až 400 tis. tun
vody za den (Yuma, USA)**